

Tio fotografer

Fotomuseet, Sundsvall, till 27 mars

Fotomuseet ligger vid busstationen i Sundsvall och det är väl inte alltid man måste ta bussen. Visst, det hade kunnat ligga snyggare till, vid en park med en fontän och med namnet streamad längs husväggen så man inte kunde missta sig på långt håll. Men fotografi är kanske den undangoömda bildform som helst låter sig upptäckas på platser där man minst väntar sig det, som just en magasinsbyggnad. Hittar man rätt byrålåda kan en ny värld öppna sig. Fotomuseet har specialiserat sig på den svartvita och mest traditionella formen av foto, man gör det relativt konsekvent och med ribban alltid högst möjligt lagd. Bara detta är uppseendeväckande nog. Mycket av äran kan museets ledare Petter Österlund tillskrivas, och det nog endast hans engagemang och breda kontaktnät som gjort det möjligt att presentera den nu aktuella och historiskt intressanta utställningen. Den svenska gruppen Tio Fotografer firar 50 år och ges en bred redovisning med flera välkända fotografiska höjdpunkter bland de över hundra bilderna som fyller salarna. Här finns flera av ikonerna i den svenska moderna fotografien, som Harry Dittmer, Rune Hassner, Georg Oddner, Lennart Olsson och Hans Hammarskiöld. Gruppen som bildades 1958 i Stockholm innehöll också mer eller mindre kända namn som Sven Gillsäter, Tore Johnson, Hans Malmberg, Pål-Nils Nilsson och Sten Didrik Bellander.

Svartvit fotografi, vad är det som gör det så speciellt som vittne om det vi kallar verkligheten när denna är i "färg"? Den frågan kan man ta med sig i utställningen och försöka hitta svar på. För jag tror att funderingarna kring den svartvita lyskraften är det som är utställningens gemensamma brännpunkt. Även om de sociala motiv som deltagarna ofta kretsar kring är nog så viktiga kan man inte undgå att det är den estetiska infallsvinkeln i det svartvita, i kontraster, gråskalor och teckningen, som på något sätt skapar bildernas avgörande karaktär. Kan det vara så att avsaknaden av färg också ger ett tyngre dokumentärt uttryck, som om det svartvita fotot i sig själv ses som inkarnationen av historiskt sanningsvittne, före färgbildernas och de glättiga ytornas herravälde? Är det behandlingen av ljuset, som utmärker den svartvita tekniken, som ger dess slagkraft från det sensibelt ödmjuka till det visionärt allvarliga?

Går man genom utställningen kan man gruppera vissa huvudgemenskaper hos deltagarna. Georg Oddner och Rune Hassner företräder det sociala engagemanget där dramatik, tyngd och svärta betonas. Det finns också hos Hans Malmberg men där tyngden ibland görs mer komplex med inslag av humor och glimt i ögat. Tore Johnson och Sten Didrik Bellander är de stämningsmättade ljusskildrarna, där ögonblickets suggestion har övertaget. Fotografiets grafiska uttryck, där komposition, djupverkan och

formexperiment är viktiga komponenter, märks främst hos Harry Dittmer, Lennart Olsson och Pål-Nils Nilsson. Om det finns två särlingar som lite grand går sina egna vägar är det Sven Gillsäter, med ofta exotiska äventyrsbilder från djur och natur, och Hans Hammarskiöld, där klassisk elegans och stramhet svävar över exempelvis porträtt av människor och närbilder från växtriket.

I boken *Svart på vitt om Tio Fotografer*, som kom ut i samband med jubileet, har fotografen och fotonhistorikern Per Lindström gjort en grundlig inventering om gruppens utveckling och alla deltagarnas fotografiska karriärer. Till skillnad från förebilden den franska bildbyrån Magnum, där fotografer kom och gick, hölls gruppen ihop hela tiden och hade årliga sammankomster. Någon direkt gemensam konstnärlig ideologi som grupp hade man inte utan det var de yrkesmässiga fördelarna i kontaktnätet som var grunden. För övrigt var alla individualister och hade egna bildmässiga agendor när det gäller själva fotografien. Boken med sina personliga närskrivningar och det omfattande bildmaterialet är inte bara viktig som svensk fotonhistoria utan även som kulturhistoria, om modernismens inflytande och utveckling i Sverige inom fotografi, nyhetsjournalistik, reklam och design, samt inte minst dess betydelse för ökade kulturella kontakter internationellt. Andra delen av 1900-talet var också den omvälvande tid när fotografiet började accepteras som en av konstarterna. Vill man dessutom förstå bakgrunden till 2000-talets diskussioner om fotografiets och filmens etik, till exempel konflikten mellan integritet och nyhetsvärde, mellan sanningsvittne och fiktion, så finns mycket att hämta i bokens många berättelser om fotografiets äventyrliga resa in i det offentliga rummet.

För att återgå till frågan om den svartvita fotografiets egenhet följer här ett förslag till svar. Jag tror att hemligheten ligger i att man först ser ljuset och först *därefter* ser bilden. Ljuset föder och formar de olika elementen i bilden och skapar ett innehåll som betraktaren får tolka. Allt svartvitt foto blir därför en märkvärdig form av dubbel upplysning, från ljussättning av ett motiv till upplysning av själva motivet. Där ligger mycket enklare och tydligare än i färgfotot hela dramatiken och utmaningen mellan de två rivalerna om meningen med en bild, å ena sidan den estetiska och å den andra den dokumentära. Sällan har man väl sett den kampen så flagrant öppen och förbehållningslös som i den här utställningen.

Utställningen *Tio Fotografer* visas senare i vår på Fotobiennalen i Moskva och till hösten på Centre Culturel Suédios där den ingår i Paris Photo.

Text: Jan K Persson
2010-02-15